

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавр

зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійної програми Державні та місцеві фінанси
(назва програми)

на тему: Розвиток місцевих бюджетів у сучасних умовах

Здобувач групи Ф-01а Федченко Владислав Олексійович
(шифр групи) (прізвище, ім'я, по батькові)

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело.

(підпис) Владислав ФЕДЧЕНКО
(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ здобувача)

Керівник доцент, к.е.н., доцент Людмила РЯБУШКА
(посада, науковий ступінь, вчене звання, (Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

Суми 2024

□

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри, д.е.н., проф.
_____ Лариса ГРИЦЕНКО

«__» _____ 202__ р.

ЗАВДАННЯ

до кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Здобувача групи Ф -01а інституту (центру) БІЕМ
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування

Владислав Олексійович Федченко

Тема роботи: Розвиток місцевих бюджетів у сучасних умовах

Затверджено наказом по СумДУ № 0580-VI від « 24 » травня 2024 р.
Термін здачі здобувачем завершеної роботи « 27 » травня 2024 р.

Вихідні дані до роботи: нормативні й законодавчі акти, матеріали статистичної звітності, періодичні видання, підручники і навчальні посібники, державний веб-портал для громадян «Прозорий бюджет», офіційний сайт Міністерства фінансів України, офіційний сайт Децентралізація, офіційний сайт «Сумська обласна рада».

Зміст основної частини роботи (перелік питань для розроблення):

- систематизувати теоретичні засади фінансової стійкості місцевих бюджетів; здійснити аналіз виконання місцевих бюджетів (на прикладі обласного бюджету Сумської області); визначити перспективи зміцнення фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах воєнного стану.

Дата видачі завдання: «8 » квітня 2024 р.

Керівник: доцент, к.е.н., доцент
Завдання прийнято до виконання
«8 » квітня 2024 р..

Людмила РЯБУШКА

Владислав ФЕДЧЕНКО

ANNOTATION
qualifying work for the bachelor's degree
on the topic:

Local Budgets Development in the Modern Conditions
Vladyslav Oleksiiovych Fedchenko

The main content of the qualification work is set out on 44 pages, including a list of 38 references. The work contains 12 tables, 19 figures, and 1 appendix.

The research was conducted by two applicants and constitutes a comprehensive qualification work with D.O. Salov.

The relevance of the work is due to the fact that the financial sustainability of local budgets (LB) is an important indicator of the ability of local governments to fulfill their own and delegated responsibilities for ensuring the socio-economic development of communities and regions. Especially in the context of martial law, the assessment of the financial sustainability of local budgets, based on the consideration of risks and threats to community development, is of great importance.

The purpose of the qualification work is to systematize the theoretical and practical foundations for analyzing and assessing the financial sustainability of local budgets under martial law.

Research methods: abstract-logical and system-structural analysis (at the stage of systematization of scientific approaches to the economic essence of the financial sustainability of MEs, essential characteristics of financial sustainability), calculation-analytical method (at the stage of analysis of income, expenditures, transfers of MEs), visualization of research results: tabular and graphical, regression-correlation method (at the stage of building a forecast of budgetary indicators of financial sustainability of the regional budget of Sumy region).

The main result of the work is to assess the indicators of financial stability of the regional budget of Sumy region, calculate the integrated indicator of financial stability of the IB, and forecast budget indicators for the medium term.

The qualification paper should address the issues of determining, analyzing and evaluating the financial sustainability indicators of CBs that are extremely important for the current state of development of the country, communities and regions.

The paper investigates the economic essence of the financial sustainability of local self-government as the ability of local self-government to independently fulfill its powers to meet the social needs of its residents and economic entities in the context of sustainable local development.

The financial stability of the IB is ensured in accordance with the legislative norms specified in the Law of Ukraine "On Local Self-Government...", the Budget Code of Ukraine and the Tax Code of Ukraine.

The paper notes that the financial sustainability of MBs is ensured in accordance with the conditions of the budget process, which covers the following stages: planning and forecasting of MBs, decision-making on MBs, implementation of MBs, control and reporting on the implementation of MBs, reporting on MBs.

It is proved that fiscal policy instruments have an important impact on the financial sustainability of IBs. There are two main options for implementing fiscal policy: stimulative (expansionary), which is used during a recession, and restraining (restrictive), which is used during an upturn. The instruments of stimulus policy are increased government spending, tax cuts, and increased transfers. Restrictive fiscal policy requires cutting government spending, raising taxes, and reducing social transfers. The instruments of fiscal regulation of the financial sustainability of IBs are considered.

The paper analyzes the financial sustainability by budgetary indicators of all Ukrainian CBs in terms of: tax revenues, non-tax revenues, income from capital transactions, and transfers.

It is proved that the analysis of the financial sustainability of IBs should be carried out taking into account fiscal risks: economic, technical, and

political. The scientific approaches to understanding fiscal risks are revealed and the methods of fiscal risk assessment are classified.

The paper analyzes the indicators of financial sustainability of the regional budget of Sumy region for the period of 2019-2023. These indicators are taken from the Decentralization website and the Transparent Budget web portal for citizens. The analysis also focuses on determining the ranking of communities in Sumy region in terms of financial sustainability and subsidization of communities.

The article assesses the financial sustainability of the regional budget of Sumy region on the basis of the author's proposed model, which takes into account several stages of implementation: at the first stage, there is the formation of a system of groups of absolute indicators in the context of the directions of assessing the financial sustainability of MEs and the construction of matrices of initial data; at the second stage, there is the calculation of relative indicators in the context of fiscal independence, budgetary independence, transfer independence of MEs; the third stage is the identification of risks, weaknesses, strengths of MEs; at the fourth stage, there is the p An important stage in assessing the financial sustainability of an SE is the use of statistical methods to assess the financial sustainability of an SE. Risks, threats, strengths and weaknesses of the regional budget of Sumy region are identified. The integral indicator of financial sustainability of the budget for the period of 2018-2023 was calculated and its forecast until 2026 was made (Fig. 1).

The advantages of the proposed model include the simplicity of calculations, the use of absolute and relative statistical financial indicators. In the future, the approach should be improved in the direction of assessing the risks and threats to SMEs and assessing financial stability for the current, medium and long term.

Among the areas of strengthening the financial sustainability of local self-government, including the regional budget of Sumy region, we note the

possibility of using local government tools for local development that will increase jobs, create a positive climate for entrepreneurship, and revitalize business in the region [15]: grants for business; cooperation with European municipalities; attracting investors; development of business spaces for trade; development of the tourism industry in the region; promotion of the regional product. In the context of war, the main task of the local government is to ensure the security of the communities in the border areas that are part of Sumy region. Therefore, the development of military institutions is an essential element of the region's functioning. The introduction of these local development tools will increase tax revenues to the budget and its financial stability.

Keywords: financial sustainability, local budgets, analysis, fiscal autonomy, local governments, revenues, expenditures, region

ЗМІСТ

	Стор.
Перелік скорочень, умовних позначень, одиниць і термінів.....	8
Вступ.....	9
1. Теоретичні засади визначення фінансової стійкості місцевих бюджетів.....	11
2. Аналіз показників фінансової стійкості бюджету Сумської області за період 2019 – 2023 років.....	21
3. Оцінка фінансової стійкості місцевих бюджетів та напрями її зміцнення в умовах воєнного стану.....	31
Висновки.....	39
Список використаних джерел.....	41
Додаток А...Система показників оцінки фінансової стійкості місцевого бюджету	45

□

**ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ, УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, ОДИНИЦЬ І
ТЕРМІНІВ**

БКУ.....	Бюджетний Кодекс України
ВВП	Внутрішній валовий продукт
ДБУ.....	Державний бюджет України
ЄХМС.....	Європейська хартія місцевого самоврядування
МБ	Місцеві(ий) бюджет(и)
МФУ.....	Міністерство фінансів України
ОМС.....	Органи місцевого самоврядування
ПДФО.....	Податок на доходи фізичних осіб
ППП.....	Податок на прибуток
ПКУ.....	Податковий кодекс України

ВСТУП

Актуальність роботи обумовлена тим, що фінансова стійкість МБ є важливим показником спроможності ОМС виконувати власні та делеговані повноваження щодо забезпечення соціально-економічного розвитку громад та регіонів. Особливо в умовах воєнного стану оцінка фінансової стійкості МБ, що здійснена на засадах врахування ризиків і загроз набуває важливого значення.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є фінансова стійкість місцевих бюджетів.

Предметом кваліфікаційної роботи є економічні відносини, що виникають у процесі забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів.

Метою кваліфікаційної роботи є систематизація теоретичних та практичних засад до аналізу та оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах воєнного стану.

Відповідно до поставленої мети були визначені завдання:

- систематизувати теоретичні засади визначення фінансової стійкості МБ;
- дослідити економічну сутність фінансової стійкості МБ;
- здійснити аналіз показників фінансової стійкості бюджету Сумської області;
- оцінити фінансову стійкість МБ в умовах воєнного стану (на прикладі показників обласного бюджету Сумської області);
- визначити напрямки зміцнення фінансової стійкості МБ.

Для досягнення поставленої мети та поставлених завдань в кваліфікаційній роботі застосовувалися наступні методи наукових досліджень: абстрактно-логічний та системно-структурний аналіз (на етапі систематизації наукових підходів до економічної сутності фінансової стійкості МБ, сутнісних характеристик фінансової стійкості), розрахунково-аналітичний метод (на етапі аналізу доходів, видатків, трансфертів МБ), візуалізації результатів

дослідження: табличний і графічний, регресійно-кореляційний метод (на етапі побудови прогнозу бюджетних показників фінансової стійкості обласного бюджету Сумської області).

Інформаційна база дослідження: законодавчі та нормативні акти, підручники, навчально-методичні посібники, періодичні видання, інтернет-ресурси, статистична інформація, офіційний сайт державного веб-порталу для громадян «Прозорий бюджет», офіційний сайт Міністерства фінансів України, офіційний сайт «Децентралізація», офіційний сайт «Сумська обласна рада».

Практичне значення отриманих результатів полягає в аналізі показників фінансової стійкості МБ та розрахунку інтегрального показника фінансової стійкості обласного бюджету Сумської області, побудові прогнозу бюджетних показників на середньострокову перспективу.

За результатами дослідження опубліковано тези доповідей та наукова стаття Рябушка Л.Б., Дехтяр Н.А., Федченко В.О. *Фінансова автономія місцевого самоврядування: аналіз та оцінка. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління, (11).*
<https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-08-04>

Дослідження проведене двома здобувачами та складає комплексну кваліфікаційну роботу з Саловим Д.О.

1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Одне з найгостріших питань, яке наразі турбує ОМС лежить у площині зміцнення фінансової стійкості МБ. Адже зростання надходжень до МБ напряму залежить, перш за все, від поточної економічної ситуації в країні, рівня заробітної плати мешканців територій, розвитку бізнес структур в громадах і регіонах. Умови діяльності ОМС на засадах фінансової децентралізації, з однієї сторони, створюють можливості для формування додаткових джерел наповнення фінансової основи громад, з іншого боку, - повномасштабне воєнне вторгнення, постійні атаки з боку країни агресора, особливо на прикордонних територіях, нівелюють зусилля ОМС до зміцнення фінансової стійкості МБ. Треба відзначити, в умовах воєнного стану МБ відчули додаткове навантаження у напрямку підтримки ВПО та їх сімей, забезпечуючи їм фінансування; підтримку військових частин, що знаходяться на прикордонних територіях окремих громад; підтримку жителів, в яких розбомблено житло, внаслідок бомбардування; тощо. Проте і Уряд і відповідні міністерства та відомства, і асоціація громад, ОМС та інші структури навіть в умовах воєнного стану створюють подальші умови для розвитку децентралізації в країні, запроваджують нові форми міжбюджетних відносин, реалізують сучасні практики використання фінансових інструментів з метою зміцнення фінансової стійкості МБ. Якщо досліджувати етимологію самого поняття «фінансова стійкість місцевих бюджетів», то аналіз спеціальної літератури доводить, що цей термін науковці, практики, експерти асоціюють з фінансовою автономією, фінансовою незалежністю, фінансовою самостійністю МБ [3, 34-36]. Деякі науковці акцентують вагу на використанні словосполучень «бюджетна стійкість», «фінансова автономія», «бюджетна незалежність» [4, 5, 32-33]. Економічна сутність поняття «фінансова стійкість МБ» досліджувалася в науковому просторі хвилями, починаючи з 2000 до 2006

років, потім акцент на дослідження цього поняття припав на 2013-2017 роки, і в період воєнного стану країни це поняття знову стало актуальним, як серед науковців так і серед практиків. Окремі наукові погляди на розуміння досліджуваного поняття представлено на рис.1.1.

•Сторостенко Н.В.

здатність органів місцевого самоврядування акумулювати обсяг доходів, достатній для покриття їх видатків і забезпечення збалансованості бюджету протягом бюджетного року

•Степанюк Н.А.

являє собою оцінку всіх фінансових потоків, що його формують, для визначення ефективності управління органами державної влади та місцевої влади.

•Стегней М.І., Лінтур І.В.

збалансованість доходів і видатків бюджету та спроможність забезпечувати результативність діяльності місцевих органів влади

• Микитюк І.

це комплексне поняття, що відображає такий стан сукупності грошових фондів, при якому місцевий орган влади має стабільно розвиватися, забезпечуючи свою фінансову безпеку в умовах додаткового рівня ризику. Умовами фінансової стійкості місцевого бюджету є: збалансованість доходів і видатків для розвитку; бюджетна самостійність і платоспроможність, які характеризуються спроможністю органу місцевого самоврядування мобілізувати фінансові ресурси в бюджет

•Рябушка Л., Дехтяр Н., Федченко В.

спроможність органів місцевого самоврядування самостійно забезпечити реалізацію власних і делегованих повноважень у формуванні необхідної фінансової основи громади достатньої для забезпечення соціальних потреб її мешканців і економічних суб'єктів в умовах сталого місцевого розвитку.

•Бондарук Т., Бондарук І., Дубина М.

це комплексне поняття, що відображає такий стан сукупності грошових фондів, при якому місцевий орган влади має стабільно розвиватися, забезпечуючи свою фінансову безпеку в умовах додаткового рівня ризику

•Білик Ю, Мардус Н.

це комплекс характеристик, що включає бюджетну самостійність, здатність протистояти негативним факторам та баланс доходів і видатків. До інших важливих аспектів відносяться ліквідність, наявність резервів, здатність виконувати фінансові зобов'язання та забезпечення раціонального використання коштів.

Рисунок 1.1 – Наукові підходи до розуміння терміну «фінансова стійкість МБ» (систематизовано за матеріалами [3,4, 13, 23, 27,28, 38])

Отже, фінансова самостійність МБ пов'язана з фінансовою самостійністю ОМС, діяльність яких в Україні регулюється Законом [20]. Як інститут влади ОМС мають свою правову, територіальну, організаційну, фінансову основу, повноваження та гарантії (рис.1.2).

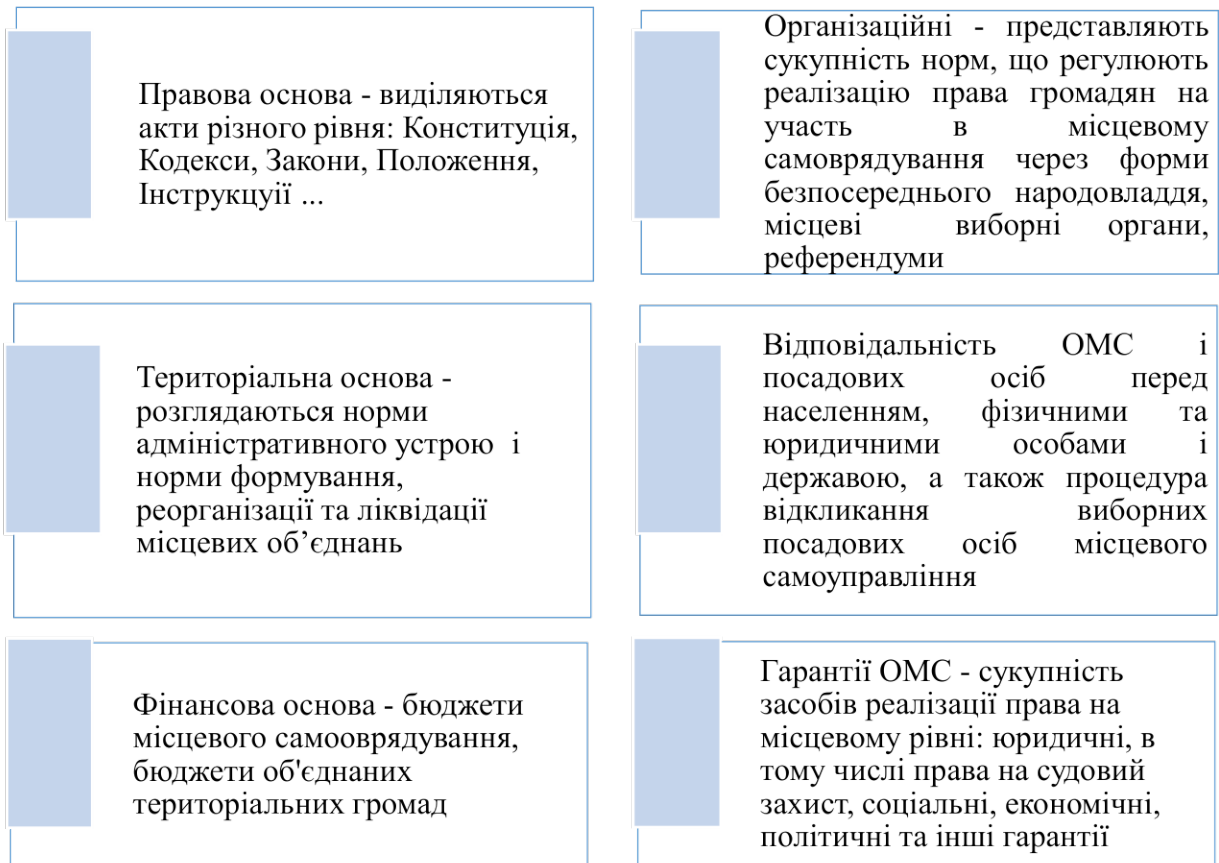

Рисунок 1.2. – Законодавчі норми регулювання ОМС [20]

Відповідно до Закону [20] діяльність ОМС реалізується відповідно до принципів: народовладдя, законності, гласності, колегіальності, поєднання місцевих і державних інтересів, виборності, правової, матеріально-фінансової, організаційної самостійності. При цьому, МБ є фінансовою основою ОМС для реалізації прав та повноважень.

Окрім Закону [20] діяльність ОМС реалізується відповідно до Європейської Хартії Місцевого Самоврядування. Саме ЄХМС вказує на те, що ОМС є гарантом демократії та децентралізації влади, а фінансова автономія є основою місцевого самоврядування (рис.1.3).

Місцеве самоврядування - гарант демократії та децентралізації влади

- Стаття 9 ЄХМС містить ключові принципи, що визначають важливість та обсяг фінансової автономії ОМС. Їх слід розуміти в цілому у світлі основних принципів місцевого самоврядування, які закріплені в преамбулі та статтях 3 й 4 ЄХМС.
- У цьому контексті особливе значення мають такі твердження:
 - «Існування органів місцевого самоврядування, наділених реальними повноваженнями, може забезпечити ефективно й близьке до громадянина управління». Необхідне існування таких ОМС, які «мають широку автономію щодо своїх повноважень, шляхи і засоби здійснення цих повноважень, а також ресурси, необхідні для їх виконання» (Преамбула).
 - «Місцеве самоврядування означає право і спроможність... здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою публічних справ, які належать до їхньої компетенції, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення (стаття 3.1).
 - «ОМС мають... повне право вільно вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене зі сфери їхньої компетенції і вирішення якого не доручене жодному іншому органу» (стаття 4.2). «Повноваження, надані ОМС, як правило, є повними та виключними. Вони не можуть скасовуватися чи обмежуватися іншим центральним або регіональним органом, якщо це не передбачене законом» (стаття 4.4). З точки зору делегованих повноважень, ОМС «у міру можливості мають право пристосовувати свою діяльність до місцевих умов» (стаття 4.5).

Фінансова автономія - основа місцевого самоврядування

- ст. 9 наголошує: "ОМС мають право ...на власні фінансові ресурси..., в межах своїх повноважень";
- обсяг фінансових ресурсів відповідає повноваженням, передбаченими Конституцією або законом;
- захист більш слабких у фінансовому відношенні органів місцевого самоврядування передбачає запровадження процедур бюджетного вирівнювання або аналогічних заходів із метою подолання наслідків нерівного розподілу потенційних джерел фінансування і фінансового тягаря, який вони повинні нести.

Рисунок 1.3 – Ключові принципи місцевого самоврядування ЄХМС

[10]

Реалізація повноважень ОМС у напрямку планування МБ відбувається відповідно до БКУ. Розділ III БКУ, глава 11 регулює МБ за доходами та витратами. Організація складання, розгляду, затвердження, виконання та облік звітності МБ регулює 12 глава БКУ. Міжбюджетні відносини регулюються окремо розділом IV глава 13, розмежування видатків між бюджетами – це глава 14, міжбюджетні трансферти регулює глава 16 БКУ. В розділі V зазначені правові норми контролю за дотриманням бюджетного законодавства та порушення бюджетного законодавства [6].

Відповідно до рівня МБ в бюджетній системі країни ОМС мають свої визначені законодавством повноваження щодо реалізації бюджетного процесу (рис.1.4).

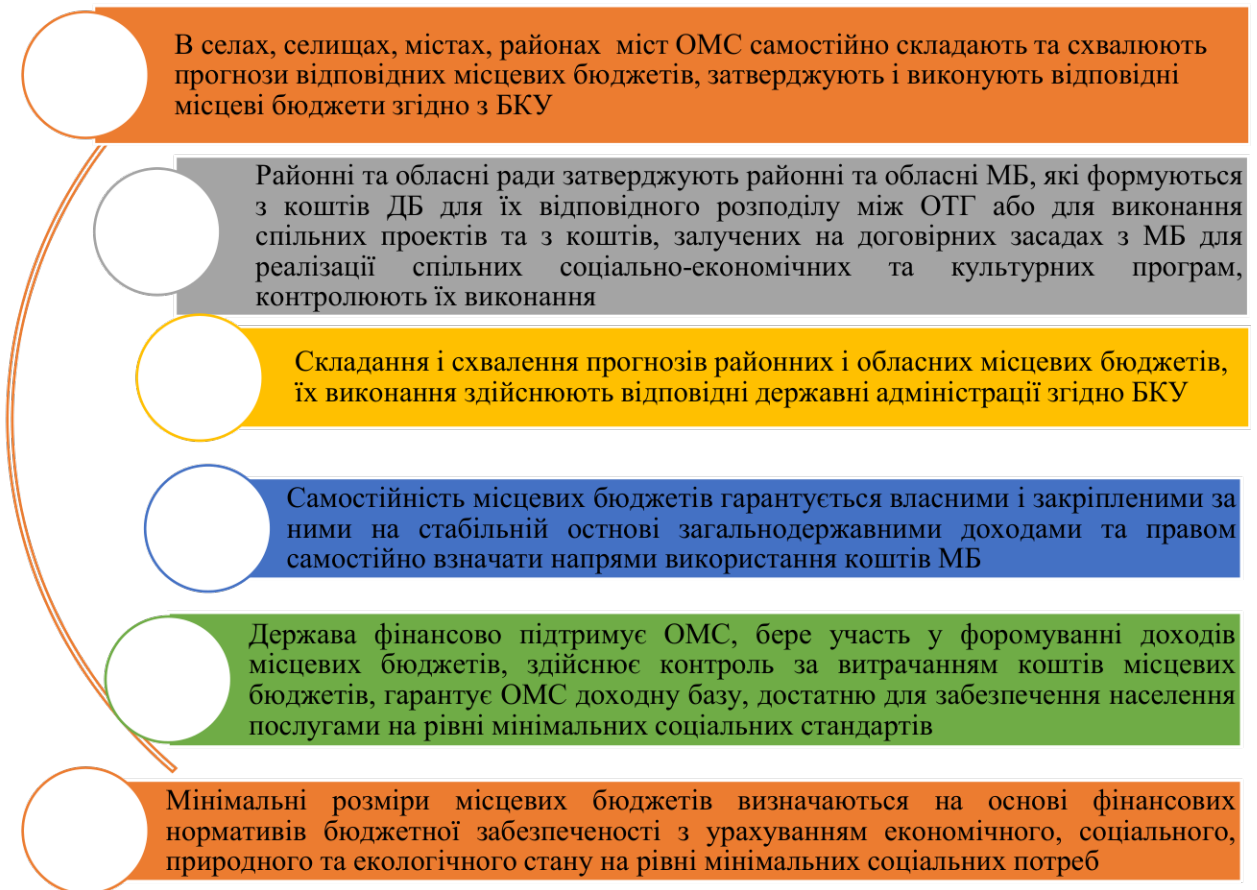

Рисунок 1.4 - Повноваження ОМС за рівнями МБ, систематизовано за [20]

Не менш важливий вплив на забезпечення фінансової стійкості МБ мають інструменти фіскальної політики. Існує два основні варіанти реалізації фіскальної політики: стимулююча (експансіоністська), яку використовують у період спаду та і стримувальна (рестрикційна), що застосовується в період підйому. Інструментами проведення стимулюючої політики є збільшення державних витрат, скорочення податків і збільшення трансфертів. За стримувальної ж фіскальної політики потрібно скорочувати державні витрати, підвищувати податки і скорочувати соціальні трансферти. Надалі розглянемо

класифікацію інструментів фіскального регулювання України з розгляду на виділені важелі (рис.1.5).

Рисунок 1.5 – Класифікація інструментів фіскального регулювання фінансової стійкості МБ [29-31, 37]

Якщо проаналізувати які саме інструменти фіскальної політики мають суттєвий вплив на формування фінансової стійкості МБ, то можна одразу звернути увагу на податкові надходження в структурі бюджетів (табл.1.1).

Таблиця 1.1- Структура доходів МБ України, % [8]

Показники	2019	2020	2021	2022	2023	2023/2019
Податкові надходження	59,71	60,57	59,71	70,88	66,59	+6,88
Неподаткові надходження	4,68	4,55	4,68	3,97	5,59	+0,91
Доходи від операцій з капіталом	0,60	0,74	0,60	0,041	0,55	-0,05
Від органів державного управління	34,91	33,97	34,91	24,64	27,18	-7,73
Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав..	0,01	0,03	0,01	0,04	0,03	+0,02
Цільові фонди	0,10	0,14	0,10	0,06	0,05	-0,05

В структурі податкових надходжень найбільшу питому вагу мають такі надходження, як: податки на доходи, рентна плата, внутрішні податки на товари і послуги і місцеві податки і збори (табл. 1.2).

Таблиця 1.2. – Найбільш впливові податкові надходження МБ, % [8]

Показники	2019	2020	2021	2022	2023	2023/2019
Податки на доходи	64,97	65,69	65,85	72,63	70,15	+5,18
Рента плата	1,95	1,62	2,47	2,22	1,38	-0,57
Внутрішні податки на товари та послуги	5,07	5,45	5,15	3,32	5,15	+0,08
Місцеві податки і збори	27,20	26,50	25,93	21,43	23,4	-3,8

Для забезпечення фінансової стійкості МБ не менш важливим питанням є врахування факторів, що впливають на надходження до МБ, на витрати, які пов'язані із виконанням програм і заходів громад, на кредитування та фінансування дефіциту МБ.

Фактори, що впливають на забезпечення фінансової стійкості МБ можна розглядувати як загрози, ризики та можливості для формування фінансової бази громад.

Фіскальні ризики можна досліджувати виходячи з різних точок зору. Однак зазвичай виділяють три основних типи фіскальних ризиків: економічні, технічні та політичні. Насамперед розглянемо ризики економічного та технічного характеру. Політичні ризики набагато важчі визначити та оцінити, оскільки вони важко піддаються об'єктивного аналізу. Ризики економічного типу здебільшого пов'язані з макроекономічними показниками (особливо економічної діяльності, куди входять відсоткові ставки, умови торгівлі, обмінний курс), що лежать в основі бюджетних прогнозів. Технічні ризики виникають здебільшого внаслідок неточності даних або методу оцінки та прогнозування державних видатків і доходів. Останні можуть включати в себе помилкові оцінки еластичності податкових надходжень щодо відповідної ефективної бази. Наприклад, помилка в прогнозі надходжень податку на

прибуток, як правило, входить до числа найбільших у бюджетних прогнозах унаслідок різних обставин, зумовлених випередженнями і лагами, а також істотних відмінностей у галузях промисловості. Крім цього помилки у прогнозах податкових надходжень можуть бути також зумовлені наявністю великої частки тіньового сектора [22]. Хоча для країн – членів Європейського союзу це нехарактерно, оскільки частка тіньового сектора там відносно невелика. Більше того, у країнах ЄС також застосовують різні фіскальні інструменти регулювання, які сприяють зменшенню тіньового сектора. Як приклад до таких інструментів можна віднести безготівкові платежі. Політичні ризики є найбільш важко оцінюваними, тому що вони, як правило, пов'язані з непередбаченою дискреційною дією (або бездіяльністю) уряду, що відхиляється від попередніх зобов'язань, у тому числі тих, які містяться в бюджетних документах під час фінансового року або протягом середньострокової програми. Війна – це геополітичний ризик, який наразі відчувають на собі всі громади України, особливо, що знаходяться на прикордонній території з країною агресором.

В свою чергу, систематизація та узагальнення наукових поглядів дослідників [29-32,36] у розумінні сутності фіскальних ризиків полягає у наступному розумінні їхньої сутності (рис.1.6).

В дослідженні, опублікованим Світовим банком, фіскальний ризик визначено як джерело фінансових стресів, з якими може стикнутися уряд у майбутньому. Міжнародний валютний фонд акцент робить на короткострокових і середньострокових коливаннях загальних рівнів доходів, витрат, сальдо бюджету, а також вартості активів і зобов'язань, в порівнянні з тими, що очікувалися у державному бюджеті або в інших фіскальних прогнозах. У звіті ОЕСР «Найкращі практики ОЕСР управління фіскальними ризиками» (2020) наголошується на тому, що концепція фіскальних ризиків тісно пов'язана з проблемою чітких фіскальних прогнозів середньострокового планування бюджетних показників, аналізом чутливості відхилень та їх вплив на довгострокову фіскальну стійкість [22].

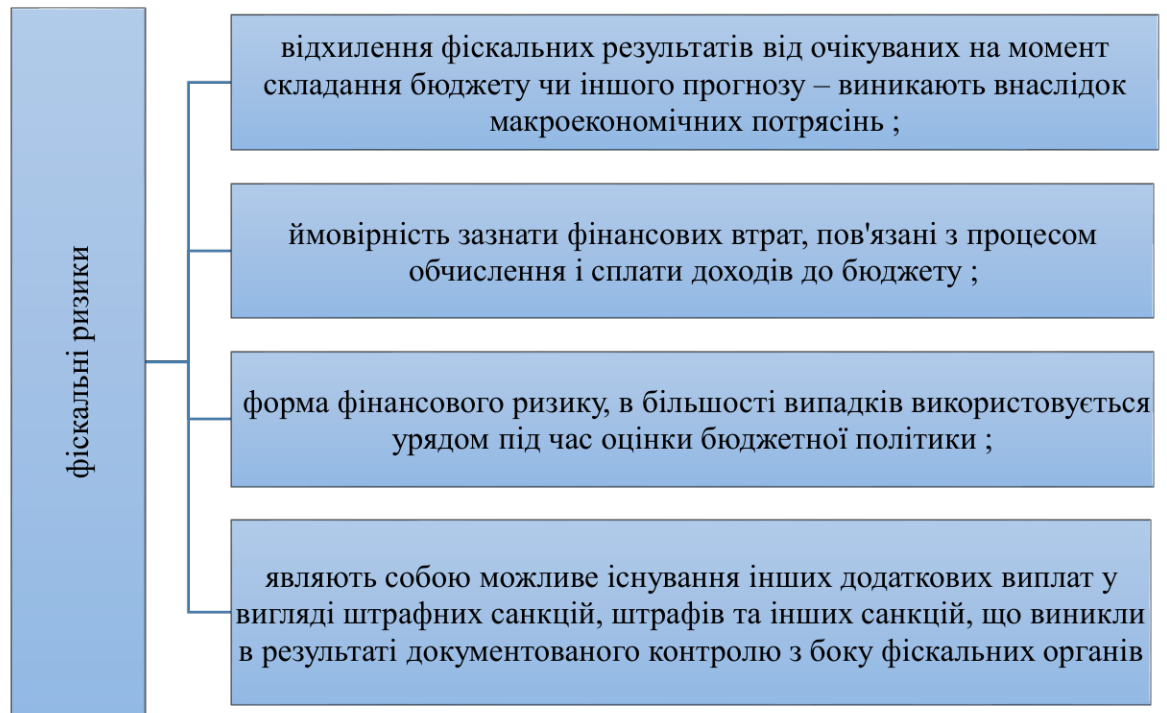

Рисунок 1.6 – Наукові підходи до розуміння економічної сутності фіскальних ризиків, що впливають на фінансову стійкість МБ [22, 29-32, 36]

Аналіз спеціальної літератури дозволив систематизувати фіскальні ризики за окремими класифікаційними ознаками (табл. 1.3). Методика оцінювання фіскальних ризиків, яка використовується в Україні, враховує рекомендації Світового Банку. Як зазначають міжнародні інституції проблеми фіскальної стійкості МБ мають не тільки довгостроковий характер. Отже, існує потреба в багатовимірному підході, який інтегрує оцінку стійкості в довгостроковому періоді з оцінкою більш нагальних проблем і ризиків, що здійснюється за допомогою додаткових індикаторів. Для цього в країнах ЄС крім традиційної довгострокової оцінки ризиків стали враховувати також середньо- і короткострокові показники ризику: - короткострокові завдання оцінюються за допомогою індикатора (раннє виявлення «фіскального стресу»); - середньострокові завдання оцінюються на основі модифікованого індикатора («фіскальний розрив»); - довгострокові проблеми оцінюються за допомогою індикатора (фіскальні ризики, пов'язані зі старінням населення). За допомогою індикатора стійкості S_0 не проводиться оцінка «фіскального

розриву», водночас цей індикатор є зведеним індикатором, що оцінює ризики «фіскального стресу» у короткостроковому періоді.

Таблиця 1.3 – Класифікація фіскальних ризиків [22]

Методологія ОЕСР	
Макроекономічні ризики	Зміна макропараметрів, показників реальної економіки
Невизначені бюджетні вимоги	Витрати та гарантії уряду, непередбачувані зобов'язання
Програмно-політичні ризики	Невиконання доходів, витрат бюджету, податків, фінансування державних та місцевих програм
Ризики балансу	Державні позики, борг, вартість фінансових та реальних активів, сальдо балансу
Методологія Міжнародного Валютного фонду	
Загальноекономічні ризики	Зміна макропараметрів, показників реальної економіки
Конкретні фіскальні ризики	Не пов'язані із загальними параметрами прогнозування, потенційні витрати та гарантії
Структурні та інституційні ризики	Слабкий інституційний потенціал, низька ефективність управління фіскальними ризиками, ймовірність настання негативних подій, додаткових витрат уряду
Методологія Світового Банку	
Макроекономічні шоки	Зміна макропараметрів, показників реальної економіки
Фінансовий сектор та пенсійний фонд	Витрати держави на підтримку державних банків, забезпечення стійкості фінансової системи, гарантування вкладів фізичних осіб
Місцеві органи влади	Моніторинг діяльності регіональних місцевих органів влади, державна підтримка
Діяльність державних підприємств	Моніторинг діяльності державних підприємств, їх фінансова підтримка
Державно-приватне партнерство	Моніторинг проектів державно-приватного партнерства

Таким чином, один з показників, що відображає ефективність діяльності ОМС є оцінка фінансової стійкості МБ. Під фінансовою стійкістю МБ слід розуміти бюджетну автономію, здатність протистояти негативним факторам. На формування фінансової стійкості спливають інструменти фіскальної політики, а саме податкові надходження. Серед податків, які наповнюють МБ України є податки на доходи, рентна плата, внутрішні податки на товари і послуги і місцеві податки і збори.

Окрім інструментів фіскальної політики досліджено вплив фіскальних ризиків на формування фінансової стійкості МБ. Аналіз фінансової стійкості, оцінка загроз та можливостей МБ будуть розглянуті далі.

2. АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БЮДЖЕТУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА ПЕРІОД 2019 – 2023 РОКІВ

Для аналізу показників фінансової стійкості бюджету Сумської області, перш за все, скористаємося аналітичними даними офіційного сайту «Децентралізація. Уа» (рис.2.1).

Рисунок 2.1 – Система аналітичних показників фінансової стійкості МБ [9]

Аналіз показників, що подані в табл.2.1 говорить про зростання доходів МБ Сумської області, а саме: доходи мали темп приросту 66,3%, надходження на 1 мешканця також мали приріст - 70,86%; місцеві податки і збори незначний приріст – 4,12%, фіскальна віддача території збільшилася на 27,16%; проте плата за землю скоротилася на 5,76%; дохідність земель також скоротилася за часів війни на 5,78%.

Рейтинг територіальних громад за доходами свідчить, що до п'ятірки фінансово спроможних громад Сумської області належать: Сумська, Конотопська, Шосткінська, Роменська, Охтирська.

Таблиця 2.1- Динаміка показників доходної частини МБ Сумської області за період 2021-2023 роки [9, 16]

Показники	2021	2022	2023	Темп приросту,% 2023/2021
Загальний та спеціальний фонд, млрд грн	7,01	9,08	11,66	66,33
Надходження на 1 мешканця в Загальний та спеціальний фонд	6,59	8,77	11,26	70,86
Надходження в загальний фонд, млрд грн	6,96	8,20	8,54	22,70
Надходження на 1 мешканця, тис грн	6,59	8,77	11,26	70,86
Місцеві податки і збори, млрд грн	1,94	1,75	2,02	4,12
Плата за землю, млн грн	908,21	766,69	855,93	- 5,76
Дохідність земель, тис грн	38,12	32,18	35,92	- 5,78
Фіскальна віддача території, тис грн	292,01	344,06	371,32	27,16

Рисунок 2.2 демонструє тип бюджету громад Сумської області, площу, чисельність населення, питому вагу місцевих податків і зборів у доходах загального фонду, всього надходжень до загального фонду, дохідність земель, місцеві податки і збори. За вказаними показниками рейтинг фінансової стійкості громад дещо інший: Сумська, Роменська, Шосткинська, Конотопська, Буринська.

Аналіз видатків МБ Сумської області (табл. 2.2) свідчить також про зростання загального фонду на 27,73% (темп приросту), зріст фінансування в освіті склав – 4,11%, фінансування на культуру і мистецтво мало приріст – 11,19%, фінансування спорту – 15,60%, найбільше фінансування відбулося за капітальними видатками – 97,47%, що обумовлене відбудовою помешкання

жителям, які втратили житло внаслідок ворожих атак та відбудовою будівель критичної інфраструктури.

ДОХОДИ ЗАГАЛОМ, (ГРН)											
Рік	Квартал	Область	Назва місцевого бюджету адміністративно-територіальної одиниці	Тип бюджету	Групи чисельності	Площа територіальної одиниці (кв. км)	Чисельність наявного населення, (осіб)	Питома вага місцевих податків і зборів у доходах загального фонду, (%)	Всього надходжень до загального фонду, (грн)	Дохідність земель громади, (грн)	Місцеві податки і збори, (грн)
2023	4	Сумська	Сумська	місто	більше 15 тис осіб	348	267 046	19,13748817	2 623 074 505	347 752	501 990 573
2023	4	Сумська	Роменська	місто	більше 15 тис осіб	970	54 264	21,56993989	485 138 751	44 687	104 644 137
2023	4	Сумська	Шосткинська	місто	більше 15 тис осіб	1 257	90 591	15,35699029	622 778 987	27 236	95 640 109
2023	4	Сумська	Конотопська	місто	більше 15 тис осіб	99	87 403	14,1563945	667 728 778	279 088	94 526 320
2023	4	Сумська	Буринська	місто	більше 15 тис осіб	899	19 678	51,5572015	156 282 313	54 344	80 574 787
2023	4	Сумська	Лебединська	місто	більше 15 тис осіб	1 643	41 421	29,76727104	244 712 351	17 874	72 844 189
2023	4	Сумська	Кролевецька	місто	більше 15 тис осіб	1 287	35 033	31,16295117	189 644 665	22 620	59 098 874
2023	4	Сумська	Тростянецька	місто	більше 15 тис осіб	794	28 107	27,32800382	214 404 261	41 421	58 592 405
2023	4	Сумська	Охтирська	місто	більше 15 тис осіб	81	47 642	15,45602388	375 909 423	235 159	58 100 650
2023	4	Сумська	Глухівська	місто	більше 15 тис осіб	450	37 931	22,17135599	237 585 851	63 228	52 676 005
2023	4	Сумська	Краснопільська	селище	більше 15 тис осіб	966	20 421	31,50432571	146 915 299	29 472	46 284 674
2023	4	Сумська	Білопільська	місто	більше 15 тис осіб	536	22 579	34,04964232	130 322 264	38 934	44 374 265
2023	4	Сумська	Попівська	село	від 10 до 15 тис осіб	894	13 026	23,19394322	183 772 665	20 281	42 624 128
2023	4	Сумська	Степанівська	селище	від 10 до 15 тис осіб	190	10 787	39,20479663	106 061 522	114 484	41 581 204

Рисунок 2.2 – Рейтинг громад Сумської області за показниками фінансової стійкості [9,1 6]

Тенденція показників у розрахунку на 1 жителя зберіглася.

Таблиця 2.2. – Показники фінансової стійкості за видатками бюджетів громад Сумської області за період 2021 – 2023 роки [9, 16]

Показники	2021	2022	2023	Темп приросту, % 2023/2021
Видатки				
Загальний фонд, млрд грн	8,33	8,98	10,64	27,73
ЖКГ, млрд грн,	1,21	0,76	1,18	97,52
Освіта, млрд грн	4,83	4,93	5,06	4,11
Культуру, млн грн	354,23	340,50	393,90	11,19
Спорт, млн грн	163,97	146,33	189,55	15,60
Капітальні видатки, млрд грн	1,19	0,72	2,35	- 2,53
Видатки на 1 мешканця				
Загальний фонд, тис грн	8,33	8,98	10,27	23,28
ЖКГ, тис грн,	1,21	0,76	1,14	94,21
Освіта, тис грн	4,83	4,93	4,88	1,03
Культуру, грн	354,23	340,50	380,29	7,35
Спорт, грн	163,97	146,33	183,01	11,61
Капітальні видатки, грн	1,19	0,72	2,27	90,75

До п'ятірки кращих громад за видатками МБ увійшли – Сумська, Шостинська, Конотопська, Роменська, Охтирська.

Динаміка трансфертів до МБ громад Сумської області подана в табл.2.3. Відбулося суттєве збільшення базової дотації – темп приросту 138,90 %, базова дотація на 1 мешканця - 145,37 %, хоча в цілому обсяг трансфертів зменшився і темп приросту має від'ємне значення – 4,20 %.

Таблиця 2.3. – Динаміка трансфертів до МБ Сумської області за період 2021-2023 років [9,16]

Показники	2021	2022	2023	Темп росту,% 2023/2021
Трансферти, млрд грн	2,86	2,37	2,74	4,20
Трансферти на 1 мешканця, тис грн	2,69	2,29	2,64	1,86
Базова дотація, млн грн	229,16	255,86	547,47	138,90
Базова дотація на 1 мешканця, грн	215,41	247,03	528,56	145,37
Реверсна дотація, млн грн	131,24	27,03	197,63	50,58
Реверсна дотація на 1 мешканця, грн	123,36	26,10	190,80	54,66

Рейтинг дотаційності громад Сумської області подано на рис.2.3.

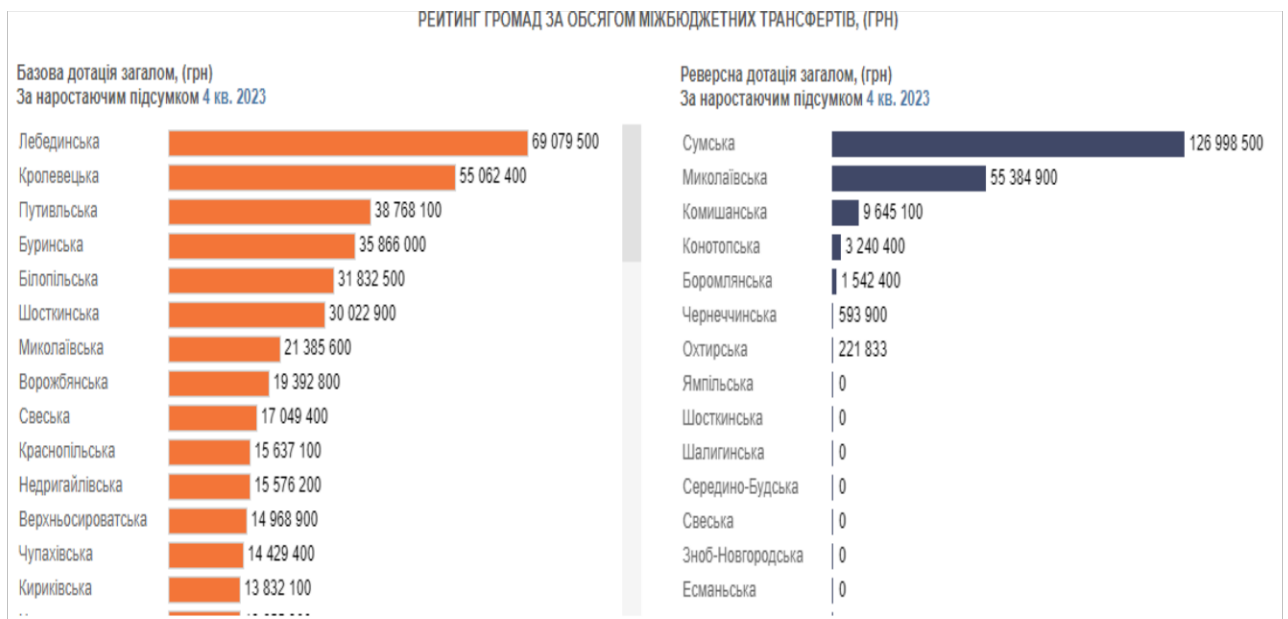

Рисунок 2.3 – Рейтинг дотаційності громад Сумської області на кінець 2023 року нарастаючим підсумком [9,16]

Отже, такі громади як Лебединська, Кролевецька, Путивльська, Буринська, Білопільська рівень допомоги з Державного бюджету був максимальний, що свідчить про фінансову залежність і ризик невиконання повноважень ОМС внаслідок нестійкого фінансового стану громад.

Напроти, такі громади як Сумська, Миколаївська, Комишанська, Конотопська, Боромлянська, Чернечинська, Охтирська мали реверсну дотацію, яку було перераховано до Державного бюджету України, що свідчить про стійкій фінансовий стан громад і достатній рівень фінансової стійкості бюджету.

Для порівняння представимо рейтинг громад за рівнем місцевих податків і зборів і видатків на З/П (рис.2.4).

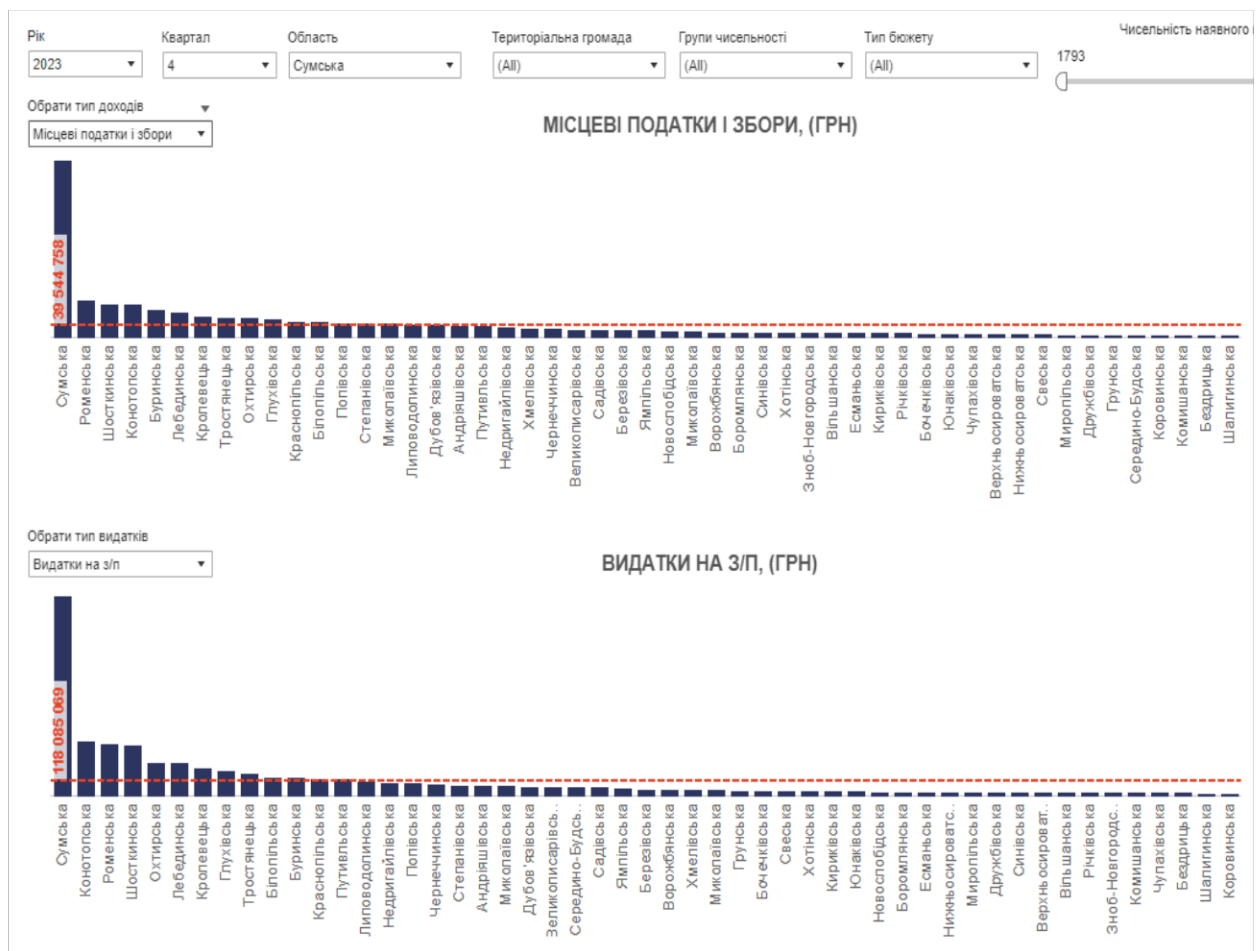

Рисунок 2.4 – Рейтинг громад Сумської області за показниками фінансової стійкості за 2023 рік [9,16]

Аналіз показників фінансової стійкості МБ доповнимо аналізом виконання обласного бюджету Сумської області за останні п'ять років.

На основі аналізу профілю бюджету Сумської області на веб-порталі «Прозорий бюджет», зазначимо наступну статистичну інформацію (рис.2.5):

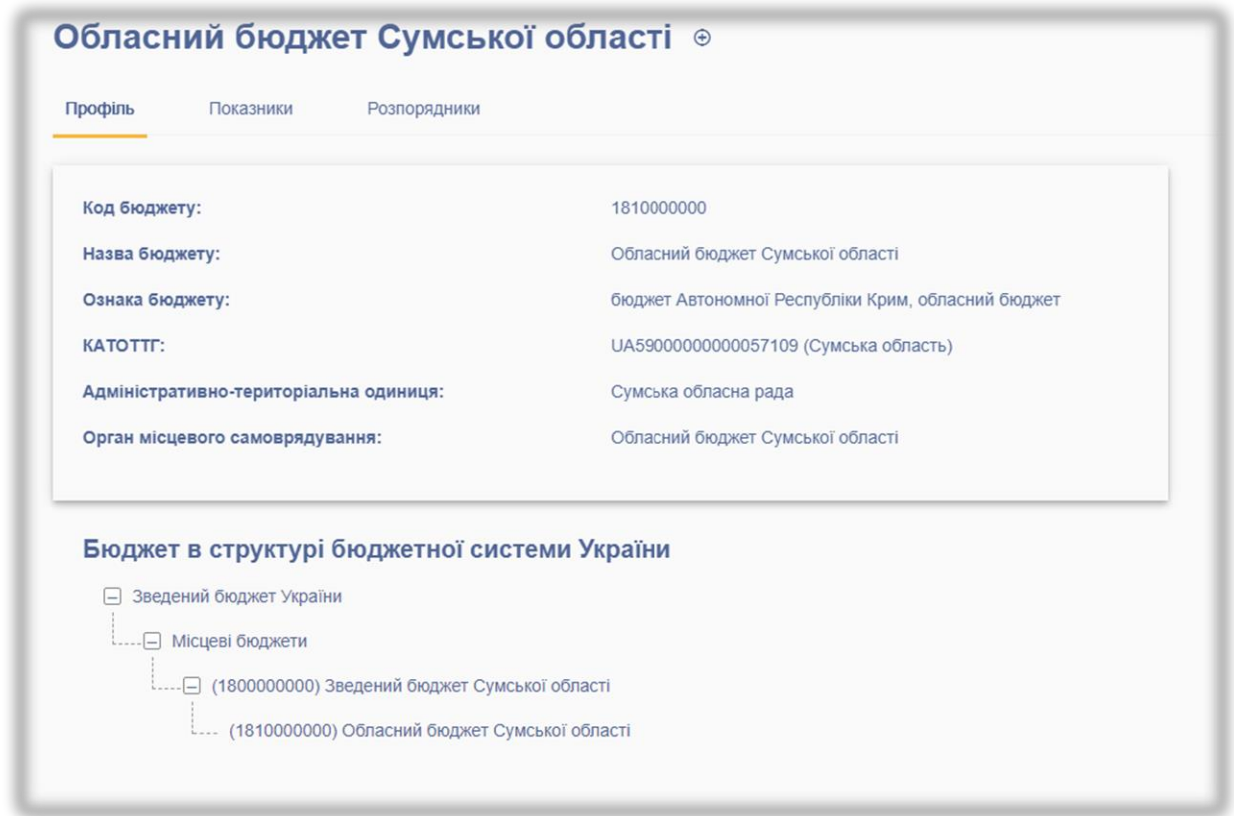

Рисунок 2.5 – Профіль обласного бюджету Сумської області [8]

Показники фінансової стійкості за доходами бюджету подані в табл. 2.4.

Таблиця 2.4 - Показники фінансової стійкості за доходами обласного бюджету Сумської області за період 2019-2023 роки [8,17]

Показники	2019	2020	2021	2022	2023	2023 /2019,%
Податкові надходження, млн грн	1026,7	1060,7	1299,2	1590,7	1633,5	59,1
Неподаткові надходження, млн грн	164,1	126,4	147,9	144,7	218,2	32,9
Доходи від операцій з капіталом, млн грн	0,0029	0,1	0,0001	5,4	10,1	4050
Офіційні трансферти, млн грн	4707,7	1998,3	2410,4	1118,4	1616,1	-66,68

Як свідчать статистичні дані, максимальне зростання відбулося за статтею «Доходи від операцій з капіталом», темп приросту склав - 4050% і цей показник абсолютно співпадає з тенденцією показників громад Сумської області. Податкові надходження мали також позитивний темп приросту – 59,1%, неподаткові надходження – 32,9% . Загальний показник трансфертів мав негативний темп приросту – 66,68%.

Податкові надходження області наповнювалися за рахунок ПДФО, податку на прибуток, рентної плати та екологічного податку (рис. 2.6).

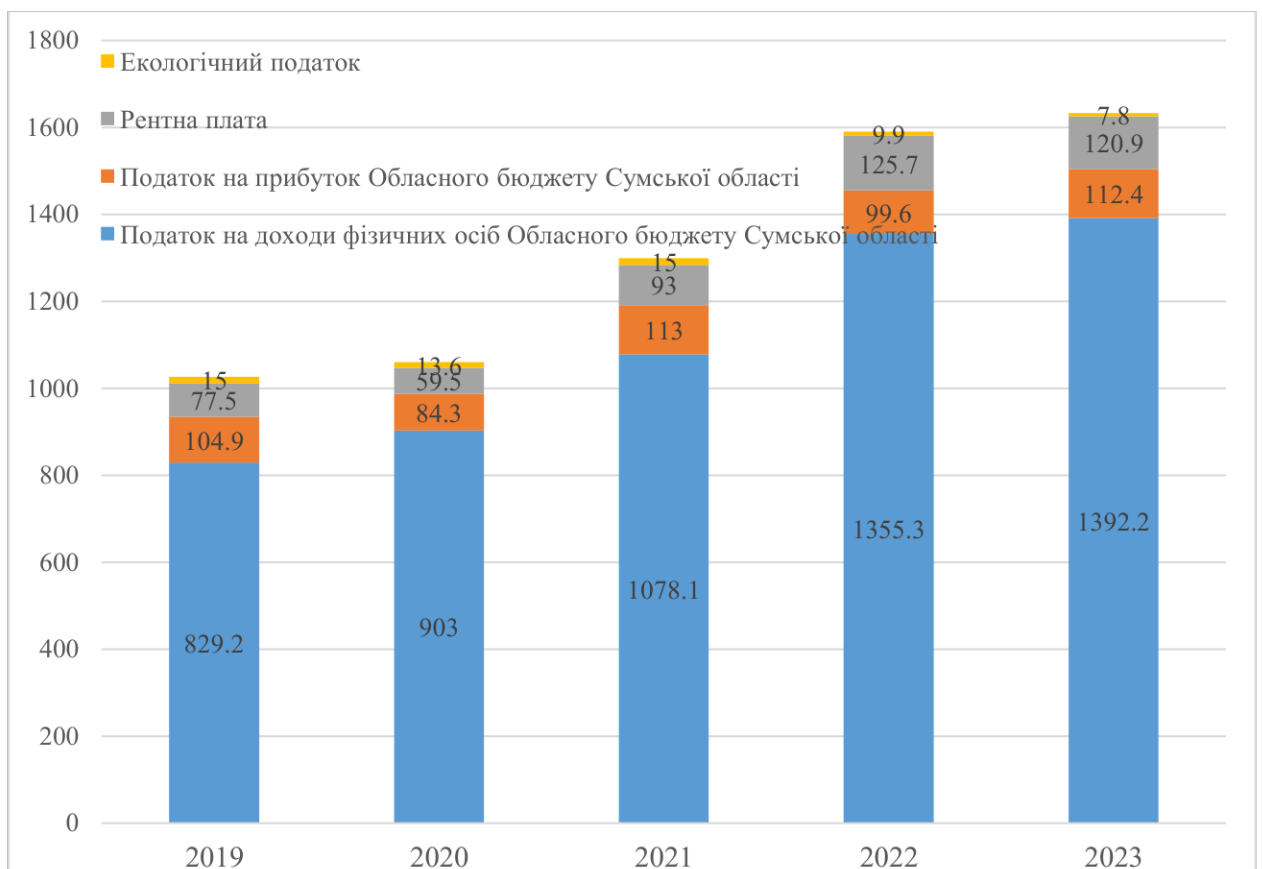

Рисунок 2.6 – Податкові надходження Обласного бюджету Сумської області у розрізі складових, млн грн (побудовано за даними [8,17])

Неподаткові надходження Обласного бюджету Сумської області наповнювалися за рахунок доходів від власності та підприємницької діяльності, адміністративних зборів і платежів та власних надходжень бюджетних установ (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Динаміка неподаткових надходжень Обласного бюджету Сумської області за період 2019-2023 років [8,17]

Показники	2019	2020	2021	2022	2023	Темп росту 2023 /2019,%
Доходи від власності та підприємницької діяльності, млн грн	9,2	3,3	3,3	4,5	1,6	17,39
Адміністративні збори і платежі, млн грн	26,6	23,13	19,10	22,5	23,1	86,84
Інші неподаткові надходження, млн грн	1,4	2,83	1,21	2,1	2,5	178,57
Власні надходження бюджетних установ, млн грн	126,6	71,41	77,41	115,5	190,8	150,71

Негативну тенденцію мали доходи від власності та підприємницької діяльності та адміністративні збори і платежі. Позитивну діяльність мали інші неподаткові надходження та власні надходження бюджетних установ. Зауважимо, власні надходження бюджетних установ мають наступні класифікаційні ознаки (рис. 2.7):

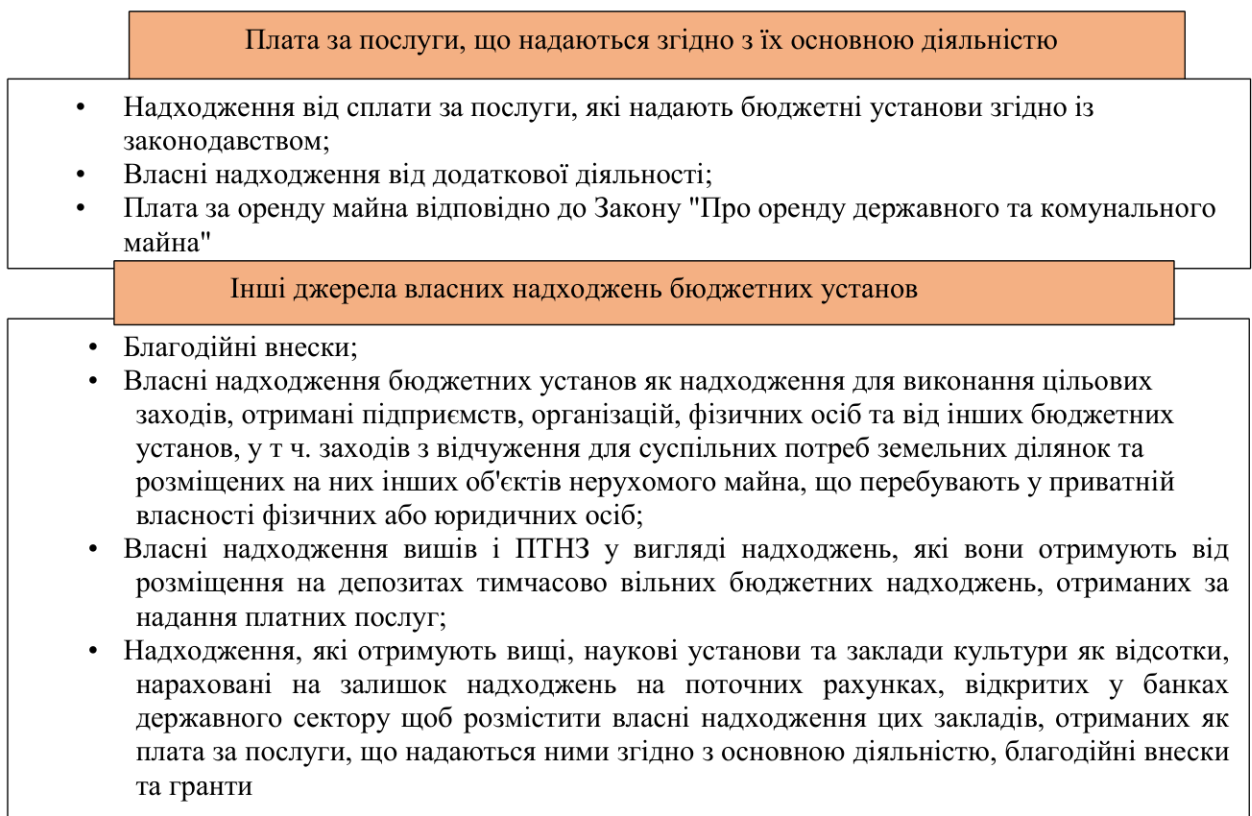

Рисунок 2.7 – Класифікаційні ознаки доходів бюджетних установ [6]

Динаміка власних доходів бюджетних установ доходів у розрізі складових подано в табл. 2.6.

Таблиця 2.6 – Динаміка власних надходжень бюджетних установ Обласного бюджету Сумської області, млн грн [8,17]

Показники	2019	2020	2021	2022	2023	Темп росту 2023 /2019,%
Надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами	65,9	49,2	69,3	48,5	68,4	103,79
Інші джерела власних надходжень	60,7	41,0	45,1	66,9	122,3	201,48

Інші надходження бюджетних установ мали темп росту 201,48% і 103,79% надходження від плати за послуги. Отже, внаслідок законодавчих норм бюджетні установи мають можливість додатково заощаджувати кошти на депозитних рахунках, що також зміцнює фінансову стійкість МБ і цей показник варто враховувати при розрахунках інтегрованих показників (індексів) фінансової стійкості місцевих бюджетів.

Підводячи підсумок аналізу показників фінансової стійкості обласного бюджету Сумської області за доходами, зазначимо, що в цілому відбувалася тенденція до зміцнення фінансової бази Сумської області за рахунок власних бюджетних повноважень, діяльності підприємств області і наповнення бюджету за рахунок податкових надходжень: ПДФО, податку на прибуток підприємств, рентної плати, екологічного податку. Суттєвий склад в забезпечення дохідної частини бюджету Сумської області вносить діяльність бюджетних установ. Збільшення доходів від операцій з капіталом пов'язано, як раніше зазначалося з фінансуванням та відбудовою житла громад, які постраждали внаслідок обстрілів, відбудовою критичної інфраструктури області. Динаміка видатків обласного бюджету Сумської області подана в табл. 2.7.

Таблиця 2.7 – Фінансування видатків обласного бюджету Сумської області за період 2019-2023рр, млн грн. [8,17]

Показники виконання	2019	2020	2021	2022	2023	Темп росту,% 2023/2019
Загальнодержавні функції	3020,5	566,1	722,9	329,8	775,9	25,68
Громадський порядок, безпека та судова влада	2,2	0,3	3,1	6,3	18,3	831,81
Економічна діяльність	720,9	878,9	1047,2	423,04	572	79,34
Охороно навколишнього природного середовища	10,4	7,0	32,0	1,4	4	38,46
Житлово-комунальне господарство	1,4	0,075	0,025	0,053	0,01	0,71
Охорона здоров'я	955,8	428,3	216,4	230,2	247	25,84
Духовний та фізичний розвиток	190,2	202,4	246,7	230,1	268,4	141,11
Освіта	804,6	874,9	1211,4	941,4	1055,3	131,15
Соціальний захист і соціальне забезпечення	284,1	256,2	300,5	299,02	442,4	155,71

Суттєво скоротилося фінансування загальнодержавних функцій області, охорона навколишнього середовища, ЖКГ, охорона здоров'я, економічна діяльність області. Значно зросли витрати на громадський порядок, безпеку і судову діяльність і це об'єктивна реальність в умовах війни. Стабільно має тенденцію до зростання фінансування освіти, духовний та фізичний розвиток, соціальний захист та соціальне забезпечення.

Таким чином, здійснений аналіз показників фінансової стійкості обласного бюджету Сумської області та виконання бюджету вказує на позитивні і негативні тенденції, які відбуваються в регіоні, ідентифікує ризики, загрози, перспективи та можливості ОМС в наповненні місцевих бюджетів громад.

3. ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ЗМІЦНЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Серед питань, що спрямовані на визначення перспектив та можливостей зміцнення фінансової бази МБ в умовах воєнного стану набули гострої актуальності адекватні моделі та методичні підходи до оцінки фінансової стійкості з урахуванням ризиків та загроз. В науковій літературі, а також експертами запропонована достатня кількість методичних підходів до оцінки фінансової стійкості, автономії або спроможності, також ефективності МБ. У розрізі дослідження вважаємо за доцільне згадати наступні науково-практичні доробки, які вплинули на розробку авторського підходу до оцінки фінансової стійкості МБ (рис.3.1).

Серед спільних рис перелічених методичних підходів, необхідно зазначити:

- використання системи абсолютних показників (доходи бюджетів, видатки, податкові надходження, неподаткові надходження, трансферти (субвенції, дотації));
- формування інтегрованого показника на основі нормалізації даних;
- рейтингування місцевих бюджетів/громад за рівнем фінансової стійкості.

Зазначені спільні риси методичних підходів були враховані для розробки авторської моделі оцінки фінансової стійкості МБ.

Модель охоплює наступні етапи реалізації:

- на першому, - відбувається формування системи груп абсолютних показників у розрізі напрямів оцінки фінансової стійкості МБ та побудова матриць вихідних даних;

•Апатова Н.В.

модель оцінки ефективності місцевих бюджетів, що базується на розрахунку фінансової продуктивності місцевого бюджету, економічній та соціальній ефективності й збалансованості місцевого бюджету по власним доходам

•Камінська І.М.

комплексний аналіз фінансової спроможності соціально-економічного розвитку регіону, а саме здатності регіону до збалансованого задоволення потреб, забезпечення соціально-економічного розвитку, що базується на фінансовій достатності, дієздатності та фінансовій стійкості всіх суб'єктів фінансово-економічних відносин

•Валентейчик Н.Ю.

рейтинговий аналіз місцевих бюджетів на підставі розрахованого зведеного стандартизованого показника

•Стасюк О.М. ■

розрахована інтегральна оцінка регіонів з метою визначення рівня конкурентоспроможності

•Рябушка Л., Койло В.В.

методичний підхід до оцінки фінансової спроможності місцевих бюджетів, визначено рейтинг місцевих бюджетів в умовах розвитку фінансової децентралізації

•Севаст'єва О.

науково-методичний підхід до комплексної оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів, що включає два рівні аналізу (оперативний і фундаментальний) та передбачає побудову інтегрального показника в умовах децентралізації

•Антонюк Н.А., Крукевич Н.М.

методика оцінки фінансової стійкості та стану формування бюджету регіону, яка сприяє комплексному управлінню регіональними і місцевими фінансами, що дозволить: об'єктивно проаналізувати дохідну частину місцевих бюджетів регіону

Рисунок 3.1 – Методики до оцінки фінансової стійкості МБ

(систематизовано за матеріалами [1, 2, 11, 7, 21,25, 26])

- на другому, - розрахунок відносних показників у розрізі фіскальної самостійності, бюджетної самостійності, трансфертної незалежності МБ; -
- третьої етап – ідентифікація ризиків, слабких, сильних сторін МБ;
- на четвертому етапі відбувається розрахунок інтегрального показника фінансової стійкості МБ; - п'ятий етап - групування МБ за рівнем

фінансової стійкості; - на шостому етапі - графічна інтерпретація оцінки фінансової стійкості МБ. Важливим етапом для оцінки фінансової стійкості МБ є використання статистичних методів до оцінки фінансової стійкості МБ. Систематизація статистичних методів подана на рис.3.2.

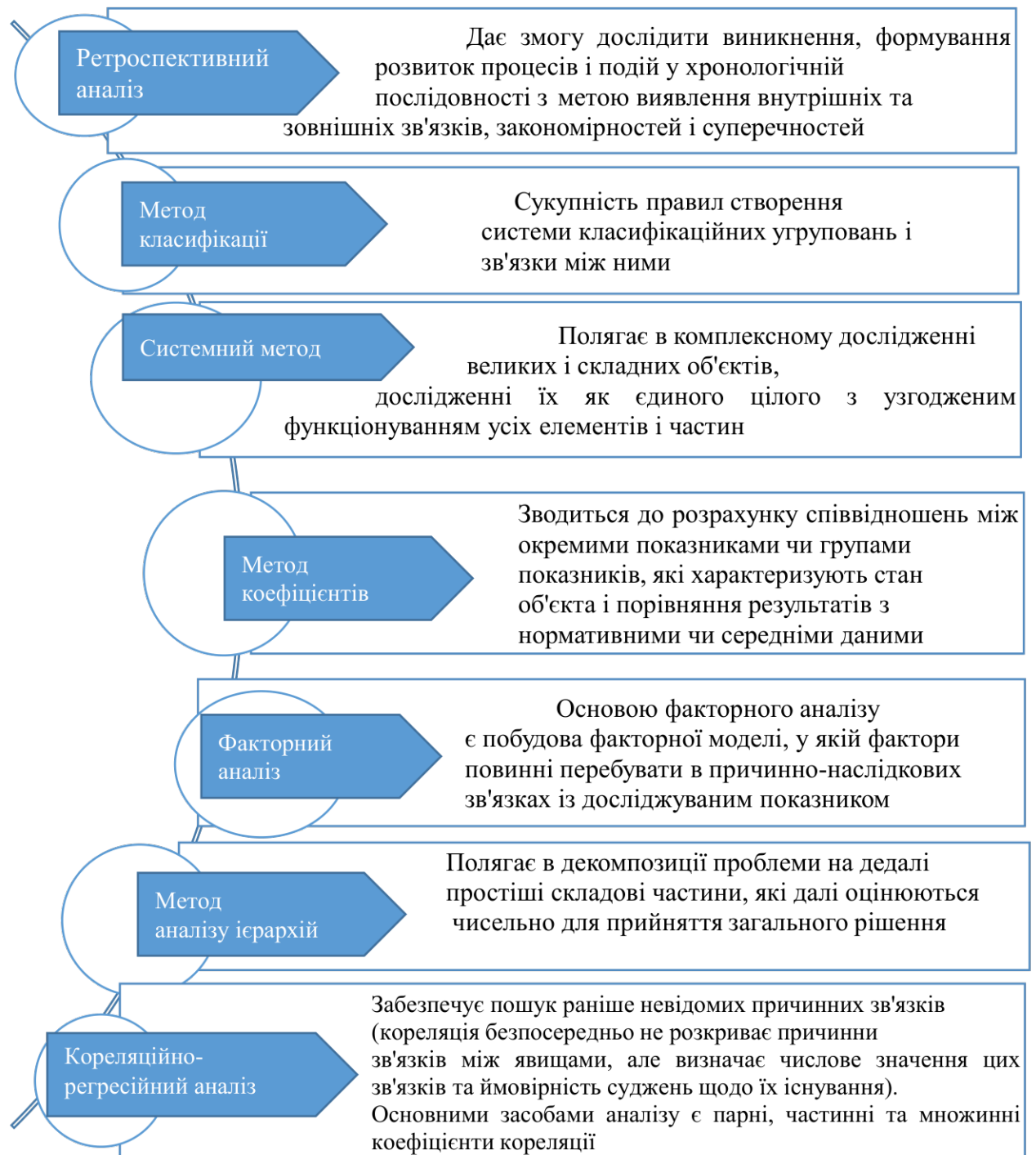

Рисунок 3.2 – Статистичні методи оцінки фінансової стійкості МБ

[1,2,4,5]

Для побудови моделі оцінки фінансової стійкості МБ були використані окремі елементи зазначених статистичних методів. Візуалізація змістовних елементів для оцінки фінансової стійкості МБ подана на рис. 3.3.

Рисунок 3.3 – Змістові елементи фінансової стійкості МБ
(авторська розробка)

На I першому та II етапі реалізації моделі оцінки фінансової стійкості МБ, як зазначалося вище формується матриця абсолютних і відносних показників. Бюджетну стійкість, фіскальну стійкість, трансфертну залежність МБ пропонується розраховувати за показниками представленими в табл А.1 – А.3 Додаток А.

Розрахункові значення показників бюджетної та фіскальної стійкості подані в таблицях 3.1-3.2. Так показник бюджетного покриття за період з 2018- по 2023 роки мав позитивну тенденцію значення більше нормативного, середнє значення цього показника на рівні 1,09, а темп росту склав 4% (табл.3.1). Коефіцієнт концентрації власних доходів хоча і має позитивну тенденцію до зростання (257%), але не відповідає нормативному значенню і має результативність менше 0,8. Коефіцієнт фінансової залежності в 2022-2023 роках відповідав нормативним значенням, проте мав позитивну динаміку до зменшення.

Таблиця 3.1 – Динаміка показників бюджетної стійкості обласного бюджету Сумської області (розраховано автором)

Група	Показник	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Середнє значення	Темп росту
	Показник бюджетного покриття	0,988	0,985	0,990	1,020	1,162	1,028	1,029	4,0%
	Коефіцієнт концентрації власних доходів	0,150	0,202	0,373	0,375	0,609	0,535	0,374	257,2%
Бюджетна стійкість місцевих бюджетів	Коефіцієнт забезпечення мінімальних видатків власними доходами	0,575	0,533	0,674	0,733	1,024	1,064	0,767	85,1%
	Коефіцієнт фінансової залежності	6,755	5,031	2,710	2,613	1,414	1,817	3,390	73,1%
	Коефіцієнт автономії за видатками	14,81%	19,88%	36,90%	38,28%	70,72%	55,03%	39,27%	271,7%

Таблиця 3.2 – Динаміка показників фіскальної стійкості обласного бюджету Сумської області (розраховано автором)

Група	Показник	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Середнє значення	Темп росту
Фіскальна стійкість	Частка місцевих податків і зборів у структурі надходжень	0,091	0,141	0,283	0,279	0,474	0,400	0,278	337,8%
	Коефіцієнт податкової самостійності	0,126	0,174	0,333	0,337	0,556	0,470	0,333	271,5%
	Індекс податкоспроможності	0,120	0,117	0,335	0,326	0,499	0,296	0,282	146,8%

Коефіцієнт автономії за видатками також мав позитивну тенденцію до зростання (271%), значення менше норми зафіксовані в 2018-2019 роках. Коефіцієнт забезпечення мінімальних видатків власними доходами мав тенденцію до збільшення, темп росту склав 85,1%.

Всі показники фіскальної стійкості мали позитивну динаміку окрім 2023 року, що відображає загальні тенденції зменшення податкових надходжень до бюджету Сумської області.

Розвиток показника бюджетної результативності територіальної одиниці та показника бюджетної забезпеченості населення доцільно представити в динаміці на графіку і оцінити тенденцію (рис.3.4).

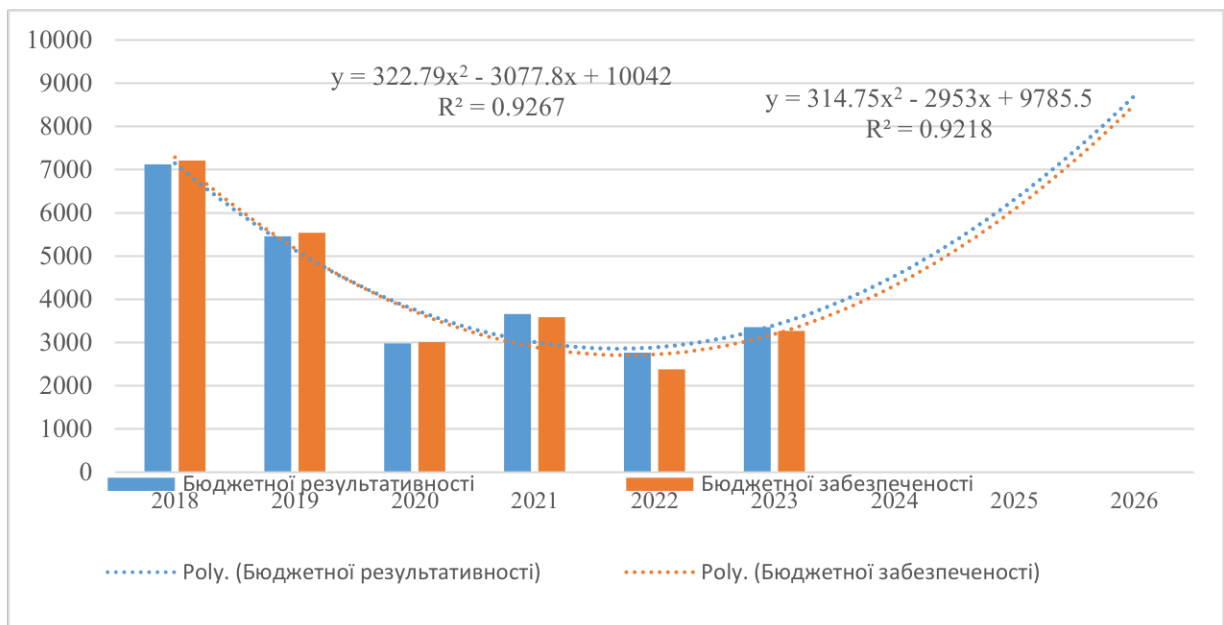

Рисунок 3.4 – Динаміка та прогноз коефіцієнтів бюджетної стійкості обласного бюджету Сумської області (розраховано автором)

Поліноміальна функція дозволяє спрогнозувати та побудувати лінію тренду показників бюджетної результативності та забезпеченості до 2026 року. Коефіцієнт кореляції функції має високе значення, що підтверджує якість прогнозу.

Розрахункові значення показників трансфертної залежності МБ подані на рис. 3.5.

Рисунок 3.5. – Динаміка трансфертної залежності обласного бюджету Сумської області у розрізі показників (розраховано автором)

Тенденція показників трансфертної залежності демонструє зменшення розрахункових показників, що підтверджує самостійність бюджету і перспективи виконання ОМС своїх повноважень за рахунок власних коштів.

ІІІ етап запропонованої моделі оцінки фінансової стійкості МБ є логічним висновком результатів розрахунку показників I та II етапу.

В таблицях 3.1 та 3.2 зеленим кольором визначені сильні сторони обласного бюджету Сумської області та рис.3.4. візуалізує перспективи розвитку показників бюджетної стійкості. Червоним кольором зазначені розрахункові значення показників, що ризики МБ та обумовлюють наявність слабких сторін у розвитку Сумської області. На основі середньоарифметичного значення здійснено розрахунок інтегрального показника фінансової стійкості МБ за кожен рік – четвертий етап – шостий етап моделі оцінки фінансової стійкості МБ візуалізовано на рис. 3.6. Апробацію авторського підходу було опубліковано в науковому журналі «Проблеми сучасних трансформацій» [23].

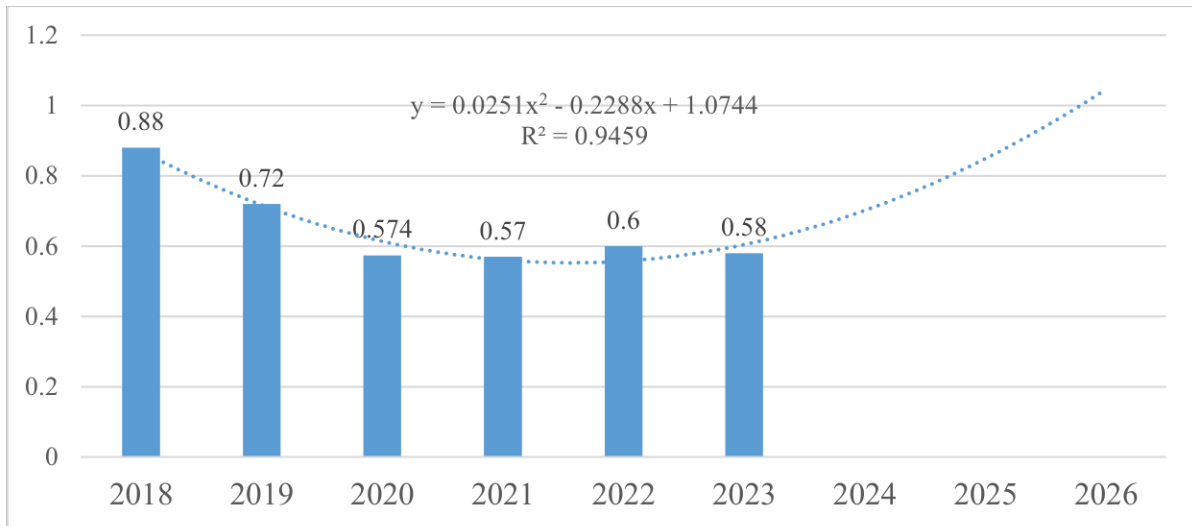

Рисунок 3.6 – Динаміка інтегрального показника фінансової стійкості обласного бюджету Сумської області (розраховано автором)

До переваг запропонованої моделі слід віднести простоту розрахунків, використання абсолютних і відносних статистичних фінансових показників. В подальшому підхід необхідно удосконалити в напрямку оцінювання ризиків та загроз МБ та оцінювання фінансової стійкості на поточний, середньостроковий і довгостроковий періоди.

Серед напрямків зміцнення фінансової стійкості МБ, і в т.ч. обласного бюджету Сумської області зазначимо можливість використання ОМС інструментів місцевого розвитку, які дозволять збільшити робочі місця, створити позитивний клімат для розвитку підприємництва, поживавити бізнес в області [15]: гранти для бізнесу; співпраця з муніципалітетами Європи; залучення інвесторів; розвиток бізнес просторів для торгівлі; розвиток туристичної галузі в області; просування регіонального продукту. В умовах війни головною задачею ОМС залишається формування безпекового положення громад прикордонних територій, які входять до складу Сумської області. Тому розвиток військових інституцій є обов'язковим елементом функціонування регіону. Запровадження зазначених інструментів місцевого розвитку дозволить збільшити податкові надходження до бюджету і його фінансову стійкість.

ВИСНОВКИ

В кваліфікаційній роботі розглянути вкрай важливі для поточного стану розвитку країни, громад і регіонів питання визначення, аналізу та оцінки показників фінансової стійкості МБ.

В роботі досліджено економічну сутність фінансової стійкості МБ як спроможності ОМС самостійно виконувати свої повноваження для забезпечення соціальних потреб її мешканців і економічних суб'єктів в умовах сталого місцевого розвитку.

Фінансова стійкість МБ забезпечується відповідно до законодавчих норм зазначених в Законі України «Про місцеве самоврядування...», Бюджетного кодексу України та Податкового кодексу України.

В роботі зазначено, що фінансова стійкість МБ забезпечується відповідно до умов бюджетного процесу, який охоплює наступні етапи: планування та прогноз МБ, прийняття рішення про МБ, виконання МБ, контроль та звітність про виконання МБ, звітування про МБ.

Доведено, що важливий вплив на забезпечення фінансової стійкості МБ мають інструменти фіскальної політики. Існує два основні варіанти реалізації фіскальної політики: стимулююча (експансіоністська), яку використовують у період спаду та і стримувальна (рестрикційна), що застосовується в період підйому. Інструментами проведення стимулюючої політики є збільшення державних витрат, скорочення податків і збільшення трансфертів. За стримувальної ж фіскальної політики потрібно скорочувати державні витрати, підвищувати податки і скорочувати соціальні трансферти. Розглянуті інструменти фіскального регулювання фінансової стійкості МБ.

В роботі здійснено аналіз фінансової стійкості за бюджетними показниками всіх МБ України у розрізі: податкових надходжень, неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом, трансфертів.

Доведено, що аналіз фінансової стійкості МБ слід здійснювати з урахуванням фіскальних ризиків: економічних, технічних, політичних. Розкриті наукові підходи до розуміння фіскальних ризиків та класифіковані методики оцінювання фіскальних ризиків.

В роботі проаналізовані показники фінансової стійкості обласного бюджету Сумської області за період 2019-2023 років. Зазначені показники з сайту «Децентралізація» та веб-порталу для громадян «Прозорий бюджет». Сфокусований аналіз також на визначення рейтингу громад Сумської області за показниками фінансової стійкості, дотаційності громад.

Здійснена оцінка фінансової стійкості обласного бюджету Сумської області на основі запропонованої авторської моделі, що враховує декілька етапів реалізації: на першому, відбувається формування системи груп абсолютних показників у розрізі напрямів оцінки фінансової стійкості МБ та побудова матриць вихідних даних; на другому, - розрахунок відносних показників у розрізі фіскальної самостійності, бюджетної самостійності, трансфертної незалежності МБ; третій етап – ідентифікація ризиків, слабких, сильних сторін МБ; на четвертому етапі відбувається розрахунок інтегрального показника фінансової стійкості МБ; п'ятий етап - групування МБ за рівнем фінансової стійкості; на шостому етапі - графічна інтерпретація оцінки фінансової стійкості МБ. Важливим етапом для оцінки фінансової стійкості МБ є використання статистичних методів до оцінки фінансової стійкості МБ. Зазначені ризики, загрози, сильні та слабкі сторони обласного бюджету Сумської області. Здійснено розрахунок інтегрального показника фінансової стійкості бюджету за період 2018-2023 років та здійснено його прогноз до 2026 року.

Серед напрямків зміцнення фінансової стійкості МБ, і в т.ч. обласного бюджету Сумської області зазначимо можливість використання ОМС інструментів місцевого розвитку, які дозволять збільшити робочі місця, створити позитивний клімат для розвитку підприємництва, поживавити бізнес в області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Н.А., Крукевич Н.М. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості бюджетів <file:///C:/Users/l.riabushka/Downloads/41-Article%20Text-77-1-10-20181217.pdf>
2. Апатова Н. В. Оцінка ефективності місцевих бюджетів / Н.В. Апатова // Економіка регіонів. – 2010.– № 4. – С.15–22.
3. Білик Ю., Мардус Н. (2024). Обґрунтування сутності поняття «фінансова стійкість місцевих бюджетів». DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-76-06>
4. Бондарук Т., Бондарук І., Дубина М. (2019). Методичний інструментарій оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів. URL: [file:///D:/Downloads/1226-2414-1-SM%20\(1\).pdf](file:///D:/Downloads/1226-2414-1-SM%20(1).pdf)
5. Бутіль С.Я. (2016). Фінансова стійкість та безпека місцевих бюджетів в умовах обмеженості фінансових ресурсів. URL: [https://ird.gov.ua/sep/sep20161\(117\)/sep20161\(117\)_055_BuhilS.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20161(117)/sep20161(117)_055_BuhilS.pdf)
6. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
7. Велентейчик Н. Ю. Аналітична оцінка стійкості місцевих бюджетів в системі регулювання міжбюджетних відносин / Н.Ю. Велентейчик // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. 2012–№8.– С. 305.
8. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua>
9. Децентралізація: офіційний сайт. URL: <https://decentralization.gov.ua/about>
10. Європейська хартія місцевого самоврядування. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

11. Камінська І. М. Фінансова спроможність регіону: діагностика та механізм забезпечення: монографія / І.М. Камінська, І.М. Вахович; Луцький нац.технічний ун-т. – Л.: «Надстир'я», 2009. – 397 с.
12. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня фінансової спроможності територіальних громад. URL.: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/751/0._%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82_%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96_%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97.pdf
13. Микитюк І. (2013). Фінансова стійкість та безпека місцевого бюджету. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2013/01/8.pdf>
14. Міронова Л.О. Фінансова автономія органів місцевого самоврядування в умовах економічних трансформацій. URL: <http://surl.li/mwqzq>
15. Місцевий економічний розвиток у територіальних громадах: корисні поради та кращі практики. URL.: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/717/MER_2021_WEB.pdf
16. Місцеві бюджети. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/finance/dashboard>
17. Офіційний сайт «Сумська обласна рада». URL: <https://sorada.gov.ua/>
18. Пилипенко Я.В. Методологія визначення ступеня фінансової автономії місцевого самоврядування. URL.: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2019/21.pdf
19. Про затвердження методики формування спроможних територіальних громад: Постанова КМУ від 8 квітня 2015 р. № 214. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>
20. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97- ВР. Урядовий кур'єр. 1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

21. Рябушка Л.Б. Аналітична оцінка фінансової спроможності місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів / Л.Б. Рябушка, В.В. Койло // Бізнес інформ. – 2013. - №11. – С. 148-156
22. Рябушка Л.Б., Кубах Т.Г., Павленко І.М. Сучасні підходи до управління фіскальними ризиками : методологія та практика» *Бізнес Інформ.* 2021. №5. С. 339–348. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-5-339-348>
23. РябушкаЛ.Б., Дехтяр Н.А., Федченко В.О. Фінансова автономія місцевого самоврядування: аналіз та оцінка. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління,* (11). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-08-04>
24. Саленко О.Ф., Глухова В.І. (2014). Ризики формування доходів місцевих бюджетів та шляхи їх мінімізації. URL: https://www.researchgate.net/publication/334536815_Riziki_formuvanna_dohodiv_miscevih_budzetiv_ta_slahi_ih_minimizacii
25. Севастєєва О. Оцінка фінансової стійкості місцевих бюджетів України в умовах трансформації міжбюджетних відносин.URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/204779/204682>
26. Стасюк О. М. Інтегральна оцінка конкурентоспроможності регіонів України / О.М. Стасюк, І.А. Бевз // Економічна політика. – 2010. – № 6. – С. 155–167.
27. Стегней М.І., Лінтур І.В. (2017). Фінансова стійкість місцевих бюджетів як фактор впливу на інвестиційну привабливість регіону. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/181.pdf
28. Степанюк Н.А. (2018). Методи оцінки фінансової стійкості бюджетів. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23877/1/%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B8%20%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B8%20%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97%20%D1%81%D1%82%D1%96.pdf>

29. Artis M. and Marcellino M. The Solvency of Government Finances in Europe // Fiscal Sustainability. Public Finance Workshop (Perugia, 20-22 January, 2000). - Roma : Banca d'Italia, 2000. - P. 209-241.

30. Business Standards. Fiscal policy. URL: <https://wap.business-standard.com/amp/about/what-is-fiscal-policy>

31. Dinh H. Fiscal solvency and sustainability in economic management // World Bank Policy Research Working Paper No. 2213. — Washington : World Bank, 1999. — 32 p.

32. European Local Government finances and local autonomy. URL: <https://www.kdz.eu/en/news/blog/european-local-government-finances-and-local-autonomy>

33. *Manuela Söller-Winkler* Financial autonomy: At the heart of local government!. URL.: <https://decentralization.gov.ua/en/news/13610>

34. Oates W. The Economics of Fiscal Federalism and Local Finance. Northampton, MA : Edward Elgar. 1998. URL: <https://econpapers.repec.org/bookchap/elgeebook/1067.htm>

35. Pawel Sitek. The idea of the local government's the autonomy and financial independence. URL: https://www.researchgate.net/publication/282076781_The_idea_of_the_local_government's_the_autonomy_and_financial_independence

36. Polackova H. Contingent Government Liabilities: A Hidden Risk for Fiscal Stability. The World Bank, 1998. URL: <https://library.pppknowledgelab.org/d/4321/download>

37. Ryabushka L, Dekhtyar N., Yusiuk A. Current trends in fiscal policy development in Ukraine: theory, methodology, practice Visnyk of Sumy State University. 2022. C. 117–128. URL: <https://doi.org/10.21272/1817-9215.2022.1-13>

38. Starostenko N.V. (2006). Metodichni pidhodi do otsynki finansovoyi stiykosti byudzhetu mista [Methodological approaches to assessing the financial stability of the city budget]. Aktualni problemi ekonomiki – Recent economic problems, 7, 38–47. [in Ukrainian].

Додаток А
ОЦІНКА ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МБ

Таблиця А.1 - Показники бюджетної стійкості МБ

Група	Показник	Розрахунок	Нормативне значення
Бюджетна стійкість МБ	Показник бюджетного покриття	$P_{бк} = \frac{\text{Загальні доходи}}{\text{Загальні видатки}}$	≥ 1
	Коефіцієнт концентрації власних доходів	$K_{квд} = \frac{\text{Власні доходи}}{\text{Загальні Доходи}}$	$> 0,8$
	Коефіцієнт автономії доходів	$K_{ад} = \frac{(\text{Загальні доходи} - \text{Трансферти у доходах})}{\text{Загальні доходи}}$	$\geq 0,5$
	Показник забезпечення мінімальних видатків власними доходами	$K_{змв} = \frac{\text{Власні доходи}}{\text{Видатки на соціальну сферу}}$	збільшення
	Показник бюджетної результативності адміністративно-територіальної одиниці	$P_{бр} = \frac{\text{Загальні доходи}}{\text{Чисельність населення}}$	збільшення
	Коефіцієнт фінансової залежності	$K_{фз} = \frac{\text{Загальні видатки}}{\text{Власні доходи}}$	> 2
	Показник бюджетної забезпеченості населення	$P_{бз} = \frac{\text{Загальні видатки}}{\text{Чисельність населення}}$	збільшення
	Коефіцієнт автономії за видатками	$K_{ав} = \frac{(\text{Загальні доходи} - \text{Трансферти у доходах})}{\text{Загальні видатки}}$	40-60%

Таблиця А.2 – Показники фінансової стійкості МБ

Група	Показник	Розрахунок	Нормативне значення
Фінансова стійкість	Частка місцевих податків і зборів у структурі надходжень	Чмп = Місцеві податки і збори/Загальні доходи	збільшення
	Коефіцієнт податкової самостійності	Кпс = Податкові надходження/Загальні доходи	збільшення
	Індекс податкоспроможності	Іпс = ПДФО на 1 жителя території/ПДФО середнє по Україні	збільшення

Таблиця А.3 – Показники трансфертної незалежності МБ

Група	Показник	Розрахунок	Нормативне значення
Трансфертна залежність	Коефіцієнт трансфертної залежності місцевого бюджету за доходами	Ктзд = Трансферти у доходах/Загальні доходи	зменшення
	Коефіцієнт трансфертної залежності місцевого бюджету за видатками	Ктзв = Трансферти у видатках/ Загальні видатки	$\leq 0,3$
	Частка дотацій в доходах місцевих бюджетів	Чд = Дотації в доходах/Загальні доходи	$\leq 0,2$
	Частка субвенцій в видатках місцевих бюджетів	Чс = Субвенції в видатках/Загальні видатки	зменшення
	Трансферти на душу населення	Тдш = Трансферти/Населення	зменшення